

# Strategische opties voor de Nederlandse veehouderij

*Ir. Willy Baltussen, LEI  
Dr. ir. Huib Silvis, LEI  
Ir. Olaf Hietbrink, LEI*



Ir. Willy Baltussen

Hoewel een krimp van de Nederlandse veestapel niet is uitgesloten, heeft de veehouderij in Nederland op basis van haar eigen kracht zeker toekomst. De veehouderij kan haar huidige economische betekenis zelfs versterken door op basis van huidige sterkten marktkansen offensief te benutten. Tegelijkertijd is het van belang dat de sector tegemoet komt aan de maatschappelijke wensen en eisen en dat maatschappelijke bedreigingen worden afgewend. Innovatie en samenwerking in de productieketen zijn noodzakelijke voorwaarden. Ten eerste zijn 'nieuwe' producten gewenst die tegemoetkomen aan de wensen van consumenten en waarvoor ze extra willen betalen. Ten tweede dient de productie zodanig plaats te vinden dat de natuur, het landschap en de omwonenden er geen hinder van ondervinden.

## 5.6



In dit essay onderbouwen we deze visie op de sector. We baseren deze aan de ene kant op de sterkten en zwakten van de veehouderij en aan de andere kant op de kansen en bedreigingen van buiten. Daarna kijken we naar de toekomst.

### **Sterke en zwakke punten**

De veehouderijcomplexen in Nederland vertegenwoordigen samen meer dan de helft van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid van het agrocomplex op basis van binnenlandse grondstoffen. Dit agrocomplex realiseerde in 2008 een toegevoegde waarde van ruim 25 miljard euro en bood een werkgelegenheid van bijna 400.000 arbeidsjaren (tabel 1).

In het verleden bood de primaire sector het grootste deel van de werkgelegenheid in het agrocomplex, maar intussen is het aandeel gedaald naar 43%. Ook de toegevoegde waarde wordt in toenemende mate gerealiseerd in de toeleverende en verwerkende handel en industrie (73% van de toegevoegde waarde) [1]. De verschillende schakels zijn lokaal sterk met elkaar verbonden in verband met de logistiek (veevoer, dieren, vlees).

De Nederlandse veehouderijsectoren zijn nauw verweven met de wereldeconomie. Van oudsher is de sector in Nederland sterk op export gericht. Meer dan tweederde deel van de productie wordt geëxporteerd. Tegelijkertijd importeert Nederland veel agrarische grondstoffen zoals veevoer en producten als citrusvruchten, koffie, thee en tabak. Het agrocomplex genereerde in 2008 een netto-uitvoer van bijna 24 miljard euro, waarmee Nederland de wereldranglijst van agrarische netto-exporteurs aanvoert.

'De sterke factoren zijn sterk gericht op het businessconcept van kostprijsverlaging'

Tot de hoofdgroepen in de export behoren vee, vlees en zuivelproducten.

De Nederlandse veehouderij geniet internationaal aanzien door de efficiency van de productie. De producten vlees, melk en eieren worden met relatief weinig productiefactoren (grond en arbeid) geproduceerd. Dit geldt voor het gehele complex van toeleverende, dienstverlenende verwerkende en primaire bedrijven. Een uitkomst hiervan is dat we als klein land met een hoge bevolkingsdichtheid één van de grootste exporteurs zijn van veehouderijproducten in de wereld.

Deze positie in internationaal perspectief is bereikt door goede samenwerking tussen de diverse schakels in de keten, onder meer door de landbouwcoöperaties, samenwerking in publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties (productieschappen) en de overheid, de goede kennisinfrastructuur en de fysieke infrastructuur (havens, vaarwegen en wegennet). Deze factoren hebben bevorderd dat een hoge productiviteit en lage kostprijzen zijn gerealiseerd.

De veehouderijsectoren zijn concurrerend binnen Europa en de melkveehouderij is dit zelfs op wereldschaal. De concurrentiekracht is naast de eerder genoemde factoren mede te danken aan het ondernemerschap in de sectoren. De sterke factoren zijn nog steeds aanwezig maar van oudsher sterk gericht op het business concept van kostprijsverlaging.

In de primaire veehouderij halveert elke 10 jaar het aantal bedrijven. Maar gelijktijdig verdubbelt de productie van de overgebleven bedrijven. Deze ontwikkeling is mogelijk door enerzijds sterke mechanisatie en anderzijds door product- en procesinnovaties die de grond- en arbeidsproductiviteit hebben opgestuwd. Hierdoor is de productie concurrerend

**Tabel 1** Economische betekenis van veehouderijcomplexen, 2001 en 2008

	Toegevoegde waarde (factorkosten, miljard euro)		Werkgelegenheid (1.000 arbeidsjaren)	
	2001	2008	2001	2008
Agrocomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	21,5	25,4	416,0	386,0
Aandeel in nationale economie (%)	5,4	4,8	6,2	5,7
Aandeel grondgebonden veehouderijcomplex (%)	28,8	30,3	36,1	34,0
Aandeel intensieve veehouderijcomplex (%)	23,9	22,7	22,0	21,2
Bron: Agrarische input-outputtabel, bewerking LEI				

in Europa gebleven. Ook worden innovaties ingezet om milieu-, energie-, dierenwelzijns- en kwaliteitsproblemen op te lossen. Hierbij speelt dat niet alle technologische vernieuwingen in Europa en dus ook in Nederland geaccepteerd worden. Doorstraling van voedsel en genetische modificatie van plant en dier zijn voorbeelden van innovatieve technieken die stuiten op maatschappelijke weerstand.

Een van de zwakke punten in de huidige intensieve veehouderij is de sterke afhankelijkheid van import van veevoeder. Dit kan een risico vormen als door het 'zero tolerance' beleid van de EU voor niet goedgekeurd genetisch gemodificeerd materiaal, de EU-import van veevoergrondstoffen zoals soja, maïs en maïsgluten wordt belemmerd. Ook de sterke afhankelijkheid bij export van eindproducten vormt een risico. Denk daarbij aan gevolgen van grenssluitingen bij dierziekten. Duurzaamheid staat nog in de kinderschoenen, zeker als het gaat om dit ketenbreed aan te pakken. De biologische landbouw heeft na jaren van overheidssti-



‘Het uitwisselen van informatie tussen partijen binnen een keten staat nog in de kinderschoenen’

mulering en groei een marktaandeel bereikt van 2,3% in 2009 [1]. Diervriendelijke producten hebben in de Nederlandse supermarkten ondanks een forse toename in 2008 een aandeel van slechts 1,2% [2]. Ook het uitwisselen van informatie tussen partijen binnen een keten staat nog in de kinderschoenen.

Daarnaast is het een probleem om de successen zoals ontwikkelingen op het terrein van castratie van beerbiggen en de introductie van Volwaard kuikenvlees op de juiste wijze te communiceren naar de samenleving. Het imago van de intensieve veehouderij laat te wensen over, vooral waar deze sector industriële trekken begint te vertonen.

### **Kansen en bedreigingen**

De vraag naar dierlijke producten stijgt wereldwijd. Dit is vooral een gevolg van de toename van de bevolking en de welvaartsgroei in Azië. Hierdoor zullen de internationale prijzen van dierlijke producten stijgen [3]. Voor China wordt een groei van de vleesconsumptie verwacht van 56 naar 61 kg per persoon tussen 2009 en 2015 [4]. Of Europa deze vraag gaat invullen, wordt betwijfeld, omdat bedrijven in landen als VS en Brazilië op basis van de kostprijzen (lagere voerkosten en arbeidskosten) sterk concurrerend zijn. Binnen Europa zal de vraag naar melk, vlees en eieren in kwantiteit nauwelijks toenemen. Wel zullen de eisen die de consumenten aan de producten stellen veranderen. Trends als vergrijzing, obesitas en toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen leiden tot een toenemende vraag naar gezond en gemakkelijk voedsel. Ook de multiculturele samenleving en het belang van de ecologische footprint doen de belangstelling naar andere gerechten, streekproducten en biologische producten toenemen.

Aan de aanbodzijde vindt een snelle afname van bedrijven in vrijwel alle onderdelen van de keten plaats. Het proces van

schaalvergroting loopt in andere schakels van de keten voor op die in de primaire sector. Bij de grootwinkelbedrijven heeft dit er al toe geleid dat een handvol inkopers in Nederland is overgebleven. Deze kopen hun producten in toenemende mate op wereldschaal in.

Het internationale beleid staat sterk in het teken van liberalisatie van de internationale handel en vermindering van de prijsondersteuning. Voor de Nederlandse zuivel biedt de aangekondigde afschaffing van de melkquota in de EU mogelijkheden tot vergroting van de productie. Indirect, via de grond en plaatsingsmogelijkheden voor mest, heeft dit gevolgen voor met name de varkenshouderij [5].

Daarnaast worden vanuit Europees perspectief steeds strengere eisen gesteld aan de randvoorwaarden van de agrarische sector voor milieu (Kaderrichtlijn water, Nitraatrichtlijn Ammoniak, fijnstof, IPPC richtlijn), energie (bijmengeregeling), natuur (Natura2000 gebieden, ecologische hoofdstructuur), dierenwelzijn (houderij, transport en doding), diergezondheid (besmettelijke dierziekten) en kwaliteit van levensmiddelen. Europese richtlijnen worden vertaald naar nationale wetgeving waarbij de individuele overheid strengere wetgeving mag introduceren dan de richtlijn voorschrijft. In sommige gevallen loopt Nederland binnen Europa voorop [6]. Daarnaast zijn de effecten voor de Nederlandse sectoren vaak groter door de intensieve wijze van productie en de andere activiteiten die in het dichtbevolkte Nederland plaatsvinden.

Naast beperkingen door de overheid zijn er ook stimuleringsmaatregelen voor de agrarische sector om invulling te geven aan de genoemde maatschappelijke wensen aan de vraagzijde. Denk hierbij aan de Uitvoeringsagenda duurzame veehouderij (2009), Nota dierenwelzijn (2007) en Nationale agenda diergezondheid (2007). Hierbij worden productiewijzen, die voldoen aan hogere eisen dan het wettelijk minimum, gestimuleerd.

### **Strategische opties**

De toenemende wereldvraag en de wijzigende Europese vraag naar 'gezond en gemakkelijk' bieden kansen voor de Nederlandse veehouderij. Naast laaggeprijsde producten is in Europa behoefte aan kwaliteitsproducten die op bijvoorbeeld milieu- en diervriendelijkheid boven de minimumnormen uitstijgen. Overigens is dit een dynamisch proces: de maatschappelijke eisen aan productiemethoden en producten nemen toe, waardoor een product dat vandaag 'bovenwettelijk' is, morgen alleen maar aan de minimumnormen voldoet. De ervaringen opgedaan om tegemoet te komen aan de milieueisen in het verleden, moeten worden gebruikt om ook andere maatschappelijke eisen tegemoet te treden. Dit kan moeilijk

‘Ondersteund door de moderne ICT kan de keten veranderingen in de vraag beter en sneller communiceren’

binnen één schakel van de keten gerealiseerd worden. Het succes hangt sterk af van de vraag hoe dit in ketenverband georganiseerd en geoptimaliseerd wordt. Hiervoor is een omslag in het denken voor ketens nodig, die groot geworden zijn in een omgeving die enkel en alleen gericht was op efficiëntieverbetering en dus kostenverlaging.

Een tweede vereiste voor deze omslag is regie op de veranderingen in productiemethoden en producten. In een vraaggestuurde markt waarbij de marktmacht sterk in handen is van de inkopers van de grootwinkelbedrijven, lijkt het voor de hand te liggen dat zij de regie nemen in de omslag naar productiewijzen en producten die tegemoet komen aan de verschillende maatschappelijke wensen. Ondersteund door de moderne ICT kan de keten veranderingen in de vraag beter en sneller communiceren. Hierbij speelt ook de afweging tussen de verschillende maatschappelijke eisen een rol. Zo kan een beter dierenwelzijn gepaard gaan met meer milieudruk en grotere risico's voor de volksgezondheid.

De uitdagingen voor de toekomst liggen naast het behoud van de economische concurrentiekracht, op het tegemoet komen aan de maatschappelijke wensen van milieu, natuur, landschap, volksgezondheid en welzijn van dieren. Deze aspecten komen in een dichtbevolkt land als Nederland eerder en nadrukkelijker in beeld dan in andere landen. Op basis van hun sterkten en zwaktes en kansen en bedreigingen kunnen bedrijven en ketens uiteenlopende strategieën kiezen. Een deel van de bedrijven zal zich terugtrekken waarbij op de korte termijn een overlevingsstrategie gevolgd wordt. Een ander deel zal een verdedigende houding aannemen en de zwakke punten verbeteren. Maar de meest krachtige strategie gaat uit van de eigen sterkten, het inspelen op marktkansen en gericht is op



innovatie en groei. Deze meer offensieve strategie kent diverse wegen om de doelen te bereiken. In de huidige markt zien we ontwikkelingen in diverse ketens die zich richten op efficiëntie, welzijn van dieren, milieukeur en biologische productie. De ketenpartijen dienen de producten in de markt te zetten. Goede voorbeelden zijn Volwaard Kip, Rondeel ei en Milieukeurvarkensvlees. Het 'beter leven'-logo van de Dierenbescherming speelt hierbij een stimulerende rol.

Meer en ook betere communicatie met consumenten, burgers en omwonenden zijn noodzakelijk om het imago van de sector te verbeteren en om daarmee ruimte te scheppen voor de toekomst.

## Referenties

- 1 <http://www.biologica.nl/content/bio-monitor-2009-biologische-landbouw-en-consumentenbestedingen-blijven-groeien>.
- 2 <http://www.lei.wur.nl/NR/rdonlyres/09CC3976-6AFC-4AFD-8AE3-BB52AA8A1A51/111506/Diervriendelijkekeuzesdoorconsumenten.pdf>
- 3 Silvis H. et al., 2009. De agrarische sector in Nederland naar 2020; Perspectieven en onzekerheden. LEI rapport 2009-021.
- 4 <http://www.ats-sea.agr.gc.ca/asi/5546-eng.htm>
- 5 Baltussen W. et al., 2010. Gevolgen van het afschaffen van dierrechten. LEI rapport 2010-048.
- 6 Baltussen W. et al., 2010. Economische gevolgen van bestaande regelgeving voor de Nederlandse varkenshouderij. LEI rapport 2010-010.

## Medeauteurs



*Dr. ir. Huib Silvis, LEI*



*Ir. Olaf Hietbrink, LEI*